

L'informe de l'actuació en Museu de l'Hospitalet, subvenció 2008, expedient 10.608

La col·lecció d'obres de Francesc Artigau del Museu d'Història de l'Hospitalet comprèn 32 obres dels primers anys de producció de l'artista, a la dècada dels anys 60 del segle XX.

D'aquestes, 14 obres són sobre paper, 9 obres són pintura sobre tela i 9 obres més són pintura sobre fusta.

La col·lecció té dos orígens majoritaris: el Fons Reventós, i el Fons de l'Agrupació dels Amics de la Música, estretament vinculats.

Les obres procedents del Fons Reventós, donació a la Ciutat de l'Hospitalet, van ingressar al Museu en un estat de conservació força precari, després d'haver estat en un magatzem en molt males condicions de conservació.

Entre les obres més afectades per problemes de conservació hi ha les realitzades sobre fusta. En el cas que ens ocupa es tracta d'un total de 9 obres de gran format realitzades sobre contraplacat. El contraplacat és un suport de fusta compost per taulers fins (2 mm aprox.) encolats entre sí amb la direcció de la veta creuada perpendicularment. El nombre d'estrats que configuren el contraplacat és sempre senar.

Els problemes causats per la mala conservació de les obres al magatzem on eren abans de ser cedides al Museu van causar patologies gravíssimes al conjunt de les 9 obres sobre contraplacat. L'exfoliació dels estrats que formen els suports va propiciar el trencament de les fines làmines a les zones més exposades de les obres (cantonades i marges, sobretot el marge inferior on descansava l'obra i patia el fregament del sòl en cas de desplaçaments).

El novembre de 2008 el Museu de l'Hospitalet va sol·licitar una subvenció a la Generalitat de Catalunya per a la restauració de les 9 obres sobre contraplacat la Secció de Conservació-Restauració de la Facultat de Belles Arts de la Universitat de Barcelona, en el marc d'un projecte de col·laboració signat entre les dues institucions. La subvenció li va ser concedida parcialment, fet que va permetre concloure una primera fase d'estudi i anàlisis fisicoquímiques de les obres. La intervenció es va concretar en les punts següents:

- . Dotació d'una beca de mitja jornada, de 3 mesos de durada, per a dos estudiants de conservació i restauració del Màster de la UB "Conservació-Restauració de col·leccions i conjunts patrimonials: Direcció i execució de projectes".

- . Estudi i documentació de les 9 obres amb suport de fusta que requerien tractament de conservació-restauració. Fotografia i mapes de patologies.

. Contacte amb l'artista, professor jubilat de la Facultat de Belles Arts de la Universitat de Barcelona, per conèixer els materials, els proveïdors i el seu mètode de treball als anys 60 del s.xx.

. Recerca bibliogràfica i documental (fabricants, patents) sobre la composició de les coles utilitzades als anys 60 del s.xx per a la construcció de plafons de contraplacat.

. Anàlisis físico-químiques dels materials constitutius de les obres estudiades i dels materials producte de la degradació. Anàlisis biològiques per a la determinació dels elements de biodeteriorament (fongs i xil·lòfags)

. Proves de resposta dels materials de l'obra al contacte amb diversos materials i procediments de conservació-restauració per als possibles de tractaments a realitzar.

. Proposta de restauració de cadascuna de les obres estudiades (9 en total), consensuada amb la comissió designada per part del Museu d'Història de l'Hospitalet.

Tot i restar un remanent econòmic de la subvenció després de realitzar els treballs citats, l'import restant no permetia acometre la restauració de les 9 obres sobre contraplacat, (atès que no va ser concedit l'import sol·licitat a la petició de subvenció, sinó el 50% del total). Per aquest motiu, a final del 2008 es va presentar la restauració de les obres a un Projecte de Recerca Precompetitiu en l'àmbit de les Ciències Socials i les Humanitats, convocat per la Universitat de Barcelona, per poder acometre els treballs de conservació-restauració de les 9 obres sobre contraplacat de Francesc Artigau. L'import total concedit a principi de 2009 per aquest projecte de recerca va ser de 5.000 €.

Aquest finançament addicional ha permès acometre el tractament de les obres amb l'aplicació de tractaments d'última generació, tant pel que fa a la consolidació estructural del suport com a la neteja de la capa pictòrica, greument malmesa. Ha permès, també, la dotació d'una beca de mitja jornada, de 3 mesos de durada, per a dos estudiants de conservació-restauració dels darrers cursos de llicenciatura o del Màster de la UB "Conservació-Restauració de col·leccions i conjunts patrimonials: Direcció i execució de projectes".

Els treballs duts a terme han estat els següents:

. Neteja mecànica de les obres.

. Eliminació de les coles del suport degradades que impedeixen el reposicionament de les làmines de contraplacat desplaçades de la seva posició original.

. Neteja de la capa pictòrica amb plaques d'agar-agar preparat en una solució tamponada a pH 5,5 per respectar la integritat de les proteïnes de les capes pictòrica i de preparació.

. Consolidació de la capa pictòrica amb dues impregnacions de la superfície amb Klucel[®]E al 2% en metanol, aplicat a paletina a través de Reemay[®], per evitar el fregament de la paletina amb la capa pictòrica descohesionada.

. Neteja del revers de les obres amb esponges Wishabb[®] i, puntualment, a les zones tacades pels fongs, amb aplicació d'aigua amb un 0,5% d'hipoclorit sòdic.

. Elaboració de les plantilles de les pèrdues a les làmines de contraplacat que han perdut fragments. Obtenció de les peces amb les formes corresponents de plaques de fusta de bedoll del mateix gruix que les originals.

. Adhesió de les plaques de contraplacat descolades i dels retalls de les peces noves, mitjançant el procediment següent: aplicació de 2 capes de Klucel[®]E al 2% en etanol a la fusta, per reduir-ne la porositat, i d'una mescla realitzada per omplir les irregularitats del substrat que la pèrdua d'adhesiu original havia causat entre les làmines del contraplacat. Les proves efectuades amb diferents adhesius de base cel·lulòsica i càrregues finalment s'han concretat en la preparació d'una pasta a base de Tylose[®]MH300 preparada al 2% en aigua/metanol (20:80) a la qual s'hi ha afegit pols de fusta i Arbocel[®] de fibra curta en la proporció següent: 12 gr d'adhesiu preparat + 1 gr de pols de fusta i 1 gr d'Arbocel[®] de fibra curta. Assecatge sota pressió controlada.

. Estucat (estuc tradicional a base de cola de conill i carbonat càlcic) de les pèrdues de capa de preparació originals i reintegració cromàtica amb aquarel·les en pastilla Windsor & Newton.

En el marc dels treballs plantejats es va posar de relleu la necessitat de realitzar un seguiment especial dels treballs de neteja i consolidació de les pintures, atesa la seva fragilitat i la seva naturalesa material: la tècnica pictòrica original barreja els llapis de colors i de grafit amb guaix comercial i rovell d'ou brunyits (tremp mixt de goma aràbiga i ou), amb l'acabat setinat propi del brunyit, sense cap tipus de capa de protecció. Atès que es tracta d'unes obres amb una capa pictòrica molt sensible a la humitat pels processos d'abandonament i de biodeteriorament que han patit, es va considerar convenient realitzar un estudi i un seguiment dels treballs de restauració amb la mesura puntual i periòdica del color de diferents punts de les obres en procés de restauració.

Aquestes mesures s'han dut a terme amb un espectrofotòmetre de la Secció de Conservació-Restauració de la Facultat de Belles Arts, que permet traduir de manera numèrica o en un gràfic $L^*a^*b^*$ les diferències de color. Aquest tipus de dades són rellevants en el cas que ens ocupa, especialment en els processos de neteja i de consolidació dels estrats de la capa pictòrica. En el procés de neteja, han permès valorar numèricament la variació del color un cop eliminada la brutícia que acumula, i en el cas de la consolidació, ha permès rectificar o modificar el procediment i/o els materials utilitzats per a la consolidació, susceptibles de provocar canvis en l'índex de refracció de la superfície pictòrica i d'alterar-ne l'aspecte visual.

. Realització dels mapes de localització de les zones on s'ha efectuat la recollida de dades amb l'espectrofotòmetre. Realització de les plantilles amb la localització dels punts de lectura perforats per tal que l'espectrofotòmetre pugui realitzar les mesures successives de forma precisa i sense la interferència del material utilitzat per fer el calc.

. Obtenció de les diferents mesures de color abans, durant i després dels tractaments de neteja.

. Obtenció de les mesures de color abans i després de l'aplicació de consolidants a la capa pictòrica.

. Comparació de les dades i interpretació dels resultats.

L'execució de les tasques descrites han permès concloure uns treballs de restauració amb valor afegit de recerca i rigor en el procediment, així com la recuperació d'unes obres de la primera època d'un dels representants catalans del Pop-Art dels anys 60 del s.xx.

Els treballs realitzats han donat lloc a diferents articles i presentacions a congressos, que s'adjunten a l'informe.

. 11ª JORNADA DE CONSERVACIÓN DE ARTE CONTEMPORÁNEO (Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, febrer de 2010)

El deterioro del soporte de contrachapado: propuesta de restauración de 9 obras de Francesc Artigau (póster) Autores: Anna Nualart Torroja, Marta Oriola Folch, Marina Mascarella Vilageliu.

. XII REUNIÓN TÉCNICA DE CONSERVADORES-RESTAURADORES. (Museu Nacional d'Art de Catalunya, maig de 2010)

El repte d'una intervenció no invasiva en la restauració dels suports de 9 pintures sobre contraplacat de Francesc Artigau (ponència) Autores: Anna Nualart Torroja, Marta Oriola Folch, Marina Mascarella Vilageliu.

. CLEANING. NEW INSIGTS INTO THE CLEANING OF PAINTINGS (Universitat Politècnica de València, maig de 2010)

Challenges in the cleaning procedure of 1960's Pop Art. Mixed gouache and egg tempera on plywood (poster i article) Autores: Anna Nualart Torroja, Marta Oriola Folch, Marina Mascarella Vilageliu

. ICOM-CC, ATSR 4th international Symposium - Technology and Interpretation Reflecting the artist's Process (Vienna, Academy of Fine Arts, setembre de 2010)

Materials and creative process in Francesc Artigau's paintings (poster i article). Autores: Anna Nualart Torroja, Mª José González Madrid, Marta Oriola Folch, Marina Mascarella Vilageliu.

. 12ª JORNADA DE CONSERVACIÓN DE ARTE CONTEMPORÁNEO (Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, febrer de 2011)

Recuperación de 9 gouaches sobre contrachapado de Francesc Artigau. Investigación y proceso de restauración (Ponència) Autores: Anna Nualart Torroja, Iris Bautista Morenilla, Carmen López Carrera, Teresa Sánchez Soler.

Dra. Anna Nualart Torroja
Conservació-Restauració
Facultat de Belles Arts
Universitat de Barcelona